
AZ ERDÉLYI VÁROSOK KÉPVISELETÉNEK ÁTALAKULÁSA A KIEGYEZÉS UTÁN – A KÉPVISELŐK HELYI KÖTŐDÉSE

Pál Judit

Írásomban azt vizsgálom, hogy mennyiben alakult át az erdélyi városok képviselete a kiegyezés nyomán.¹ Az 1876. évi közigazgatási reform intézkedései következtében az erdélyi választókerületek rendszere jelentős változásokon ment keresztül, ezért vizsgálatom csak az 1866–1878 közti időszakra terjed ki. Röviden bemutatom a városi képviselők profilját, majd arra a kérdésre keresem a választ, hogy van-e összefüggés – és ha igen, milyen mértékben – a lokális kötődéssel nem rendelkező képviselők arányának növekedése és az illető települések lakosságának etnikai és/vagy szocioprofessionális összetétele között. Kiinduló hipotézisem, hogy az „idegen” képviselők jelenléte elsősorban az erdélyi „rotten borough”-kban, vagyis a jelentőségüket veszített, falusias szerkezetű egykori taxális helyeken, illetve az etnikailag-felekezetiileg fragmentált városokban volt jellemző.

Amikor a kiegyezés utáni városi választókerületekről beszélünk, tulajdonképpen csak a vármegyék területén és a Székelyföldön elterülő városokat értjük rajta, ugyanis a Királyföldön ekkor még érvényben volt a szász autonómia. Itt a székek és vidékek, illetve a városok szervesen összekapcsolódtak mind közigazgatási és bíraskodási szempontból, mind a választások tekintetében, azaz egy választókerületet alkottak még akkor is, ha több képviselőt küldtek az országgyűlésbe. A továbbiakban tehát csak az ún. „magyar” és „székely” városokról lesz szó. „Székely” városon a Székelyföldön, „magyar” városon pedig az erdélyi vármegyék területén fekvő várost értem, függetlenül a lakosság etnikai összetételétől.

---

¹ A tanulmány a CNCS-UEFISCDI támogatásával, a PN-IIPCE-2011-3-0040 jelű kutatási projekt keretében készült. (This study is supported by CNCS-UEFISCDI, which financed the research project PN-IIPCE-2011-3-0040.) Egy korábbi tanulmányomban már vizsgáltam a kérdést, de akkor elsősorban a választásokra koncentráltam, illetve a városi képviselet kapcsán felmerülő vitákat ismertettem. Lásd: Pál 2010a.

Az egykori taxás helyek² többsége csak az egykori kiváltságai alapján képezett önálló választókerületet – Oláhfalva még város sem volt, de kiváltságos településként a taxás helyek között szerepelt –, míg például az olyan sokkal jelentékenyebb városok, mint Torda vagy Szászrégen nem rendelkeztek képviseleti joggal.³

Az osztrák-magyar kiegyezést követően a magyar választási törvényt nem terjesztették ki Erdélyre, itt – elsősorban a nemzetiségi viszonyokra való tekintettel – érvényben hagyták az 1848-as erdélyi törvényt (1848: II. tc.), amely magasabb cenzust írt elő. Ezzel együtt megmaradt a választókerületek óriási aránytalansága, többek között az erdélyi „rotten borough”-kal, az egykori taxás helyekkel. Itt is érvényesítették ugyanis azt az elvet – akárcsak a „régijogon” választók esetében –, hogy az egyszer megszerzett jogot nem lehetett elveszíteni.

Erdély 75 képviselői helyéből tehát 23-at a városok adtak,⁴ és mivel ezek voltak a legkönnyebben megszerezhető mandátumok egész Magyarországon, kezdettől fogva megindult értük a versengés. Voltak köztük teljesen eljelentéktelenedett és csekély népességű helységek, mint Illyefalva az alig több mint ezer lakosával, de Csíkszereda lakossága sem érte el ekkor még a másfél ezer főt. Hogy csak egy példával érzékeltessem a különbségeket: amíg a kiegyezés utáni első választáson, 1869-ben Csíkszék két kerületében 6 ezer, illetve 7 ezer választó volt (a „régijogon” szavazók nagy száma miatt), addig Csíkszeredában 223, a két képviselőt választó Erzsébetvárosban 231, az egykori kiváltságait továbbörökítő Illyefalván pedig 247. A városi kerületekben átlagosan 651 szavazó volt (Kolozsvár és Marosvásárhely nélkül 516), de a városiak 1869-ben az átlagnál magasabb arányban vettek részt a választáson: Erdély területén átlagosan 53,6%, ezen belül a városi szavazókerületekben 62%-os volt a részvétel (Bojthor 1869).

2 Erdélyben a fejedelemség korában sajátos közigazgatási kategóriaként alakult ki az ún. taxás hely, amely – egyéb kiváltságok mellett – országgyűlési képviselettel is rendelkezett. A taxás helyek többsége azonban megrekedett a fejlődésben, népességük csekély, gazdaságuk fejletlen volt. Sok vita zajlott státuszukról, de a kiegyezés után önálló választókerületek maradtak (Pál 2003. 16).

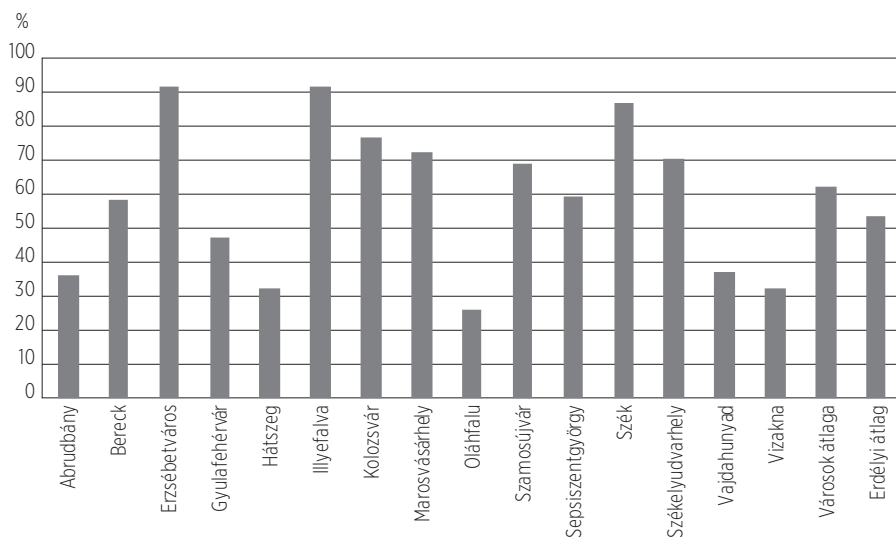
3 Az 1848–1876 közti időszakban a közigazgatási átszervezések nyomán a városok jogállása többször változott. A kiegyezés után még a régi állapotok maradtak érvényben, az 1870: XLII. törvény az erdélyi kiváltságos településeket, valamint Szászrégent és Fogarast önálló törvényhatóságként ismerte el. A helyzetet gyökeresen majd csak az 1876: XX. törvény rendezte át, amely értelmében Erdélyben csak Kolozsvár és Marosvásárhely nyert törvényhatósági jogú városi rangot, a többi kiváltságos település egy része rendezett tanácsú várossá alakult, más része (pl. Illyefalva, Oláhfalva stb.) községgé minősült vissza. Végül az 1877: X. törvény nyomán az egykori taxás helyek egy részének megszűnt az önálló választókerületi státusza: Csíkszereda Csík megyével egyesült, Vajdahunyad és Hátszeg Hunyad megyével, Illyefalva Háromszék megyével, Kolozs pedig Kolozs megyével; igaz a fent említett helységek választókerületi székhelyek maradtak. Erdélyben az újraszabályozás nyomán Kolozsvár és Marosvásárhely mellett Nagyszeben és Brassó szintén 2–2 képviselőt küldhetett a parlamentbe, míg Gyulafehérvár, Szamosújvár, Erzsébetváros, valamint Abrudbánya (Verespatakkal), Bereck, Kézdivásárhely, Oláhfalva, Sepsiszentgyörgy, Szék, Székelyudvarhely, Vizakna 1–1 képviselőt. A Corpus Iuris Hungarici teljes anyaga digitálisan hozzáférhető az „Ezer év törvényei” honlapon: <http://www.1000ev.hu> (utolsó hozzáférés: 2014. 06. 22.)

4 1848-ban a magyar országgyűlés kezdetben 69 helyet tartott fenn Erdély számára, mert a képviselők a két örmény városról, Szamosújvárról és Erzsébetvárosról megfeledeztek. A tévedést a törvény vitája során korrigálták, így az 1848: VII. tc. alapján – a Királyföld kivételével – a szabad királyi városok (Kolozsvár, Marosvásárhely, Gyulafehérvár, Szamosújvár és Erzsébetváros) 2–2, a többi (13) kiváltságos hely pedig 1–1 képviselőt küldhetett a magyar országgyűlésbe.

A részvételi arányt illetően nagy eltérések mutatkoztak: Erzsébetvárosban és Illyefalván 90%-on felül volt, míg Hátszeg, Oláhfalú, Vizakna, Abrudbánya és Vajdahunyad szavazópolgárainak kevesebb mint 40%-a élt a jogával. Hátszeg, Vajdahunyad és Abrudbánya esetében valószínűleg a román bojkott is hozzájárulhatott az alacsony részvételhez. Ha azt nézzük, hogy hány szavazattal lehetett bejutni a parlamentbe, Hátszegen volt a legalacsonyabb a küszöb, itt a 298 választóból 96 ment el voksolni, ebből a győztesre 59-en szavaztak. A legtöbb választó Kolozsváron volt, itt 1869-ben a 2214 szavazópolgárból 1699 élt a jogával, a győztes jelöltek 988, illetve 962 voksot kaptak.

1. ábra

Részvételi arány az 1869-es választásokon

AZ ERDÉLYI VÁROSI KÉPVISELŐ PROFILJA A KIEGYEZÉS UTÁN

A vizgált periódusban (1866–1878) összesen 112-szer írtak ki választást és a 23 erdélyi városi kerületből 69 képviselő jutott be a magyar parlamentbe. Az időszaki választásokkal együtt az egy képviselőre jutó mandátumok átlaga – nagy szórás mellett – 1,6 volt. Kézdivásárhelyt a teljes időszak alatt Papp Lajos képviselte (már 1865-ben is, utána pedig négyszer választották újra), báró Kemény Gábor pedig végig Gyulafehérvár egyik képviselője volt. Hét képviselő szerzett háromszor mandátumot

(csak a vizsgált időszakot és városokat véve figyelembe), egyikük két városban is sikeresen lépett fel (gróf Kálnoky Pál Sepsiszentgyörgyön és Bereckben), hárman az örmény városokat képviselték, ketten pedig magyarországiak voltak (Szilágy Dezső Gyulafehérváron és Éber Nándor Széken). Lukács Béla, a későbbi miniszter mindkét örmény várost képviselte, 1877-ben ugyanis lemondott szamosújvári mandátumáról és Erzsébetvárosba ment át.

A városokban is – akárcsak Erdély többi választókerületében – túlnyomórészt Deák-párti, majd a Szabadelvű Párt színeiben induló jelölteket választottak. Kivételt képezett a három hagyományos székely kézműipari központ, az erős helyi (kis) polgársággal rendelkező Marosvásárhely, Székelyudvarhely és Kézdivásárhely, ahol rendre ellenzékieket választottak. A radikális 48-as párt csak Marosvásárhelyen és Székelyudvarhelyen tudott mandátumot szerezni, de a fúzió után már csak Székelyudvarhelyen választottak Függetlenségi párti jelöltet.

A képviselők társadalmi-foglalkozási szerkezetét és más mutatóit csak részlegesen vizsgáltam, mivel az adatok igen hiányosak (ebből az időszakból még nem állnak rendelkezésünkre országgyűlési almanachok).⁵ A képviselők 60%-ának ismerjük iskolai végzettségét: 78%-uk jogász volt; hárman orvosi egyetemen, hárman a műegyetemen, egy fő a bécsi konzuli akadémián, egy pedig a teológián végzett. Ez megfelel az átlagos magyarországi képnek. Akiknél ismert a születési év (mintegy felüknél), a vizsgált korszakban zajlott első sikeres választás idején átlag 42 és fél évesek voltak (a legfiatalabb 24, a legidősebb 67 éves), tehát néhány évvel fiatalabbak az 1880-as évek utáni képviselőknél (Ilonszki 2005. 12). A fiatalok többsége kiváló személyi és/vagy pártkapcsolatokkal rendelkezett.

Ami a képviselők foglalkozását illeti, negyede városi, másik negyede minisztériumi vagy megyei hivatalt viselt, 15%-uk ügyvéd vagy bíró volt, a többiek munkaköre pedig nagyjából egyenlő arányban oszlott meg az orvosok és professzorok, a szerkesztők (újságírók), a vállalkozók, bankárok és kereskedők, illetve a földbirtokosok csoportja között (8–9%). A besorolás nem egyszerű, mert sokan több rovatba is kerülhetnek: van városi hivatalnok, aki egyben szerkesztő, majd később egyetemi magántanár is lesz; minisztériumi hivatalnok, aki szintén újságíró is; professzor, akit miniszterré neveztek ki; birtokos és publicista, aki később államtitkár, majd miniszter lesz, és még hosszan sorolhatnánk. Többes foglalkozásúak esetében igyekeztem kiválasztani a jelölt megválasztása idején vagy a leghuzamosabb ideig gyakorolt foglalkozását. Ha a későbbi karriert nézzük, szintén hiányosak az adataink. Egy részük a képviselőségre rendezkedett be: hosszabb-rövidebb ideig többen is a

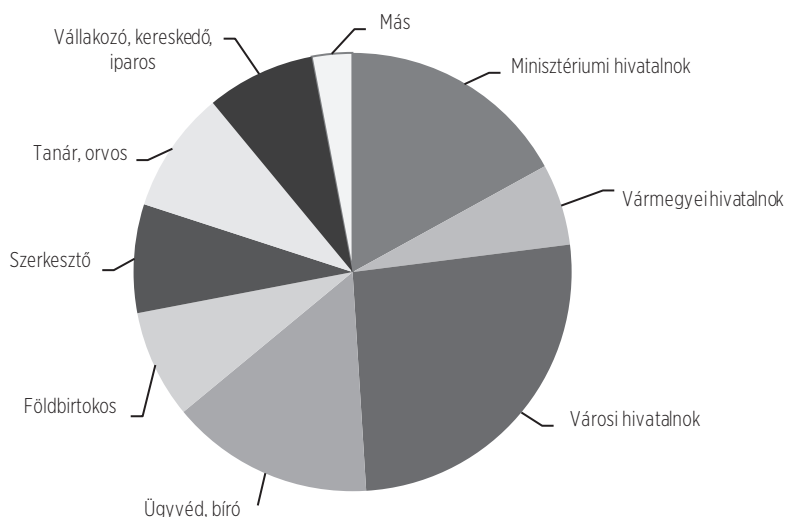
---

⁵ Az adatok forrása: a későbbi országgyűlési almanachok (Halász 1886; Sturm 1888); Gudenus 1990–1999; Kemelen 1911–1931; Magyar Nemzetségi Zsebkönyv; Magyar Zsidó Lexikon; Nagy 1857–1865; Szinnyei 1891–1914; Toth 1973. és további források.

parlamentben maradtak, illetve halálukig képviselték az adott várost. Közülük az egyik rekorder Molnár Antal volt, aki nyolc cikluson keresztül képviselte Szamosújvárt, közben pedig szerkesztőként és egyetemi magántanárként tevékenykedett Pesten. Ugyancsak nyolcszor választották meg Pogány Károlyt, aki 1898-ig maradt képviselő, Dániel Márton pedig hét cikluson keresztül képviselte Erzsébetvárost.

2. ábra

A képviselők foglalkozása

A városi képviselők közül a legnagyobb karriert a (szűken értett) magyarországiak futották be, akik már eleve vagy a pártban vagy a kormányban elfoglalt pozíciójuk miatt kapták meg az illető választókerzeteket. Közülük néhányan később miniszterek lettek: Bittó István (rövid ideig miniszterelnök is volt), Kerkapoly Károly és Szilágy Dezső (akit közben kilencszer választottak képviselővé). Ez az erdélyiek vagy onnan elszármazottak közül is sikerült néhányaknak: Lukács Béla például később a Magyar Államvasutak igazgatója (1886), 1889-től államtitkár, majd közlekedésügyi miniszter (1892–1895) is volt. Közben őt is kilencszer választották meg képviselőnek. Hegedűs Sándor 1884-ig Abrudbányát, majd 1884-től öt cikluson keresztül Kolozsvárt képviselte, közben kereskedelmi miniszterré (1899–1902) is kinevezték. Br. Kemény Gábor belügyminisztériumi államtitkár (1875–1878), utána földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi miniszter (1878–1882), majd közmunka- és közlekedésügyi miniszter (1882–1886), közben pedig haláláig (1888) képviselő volt, bár 1878-tól már a nagyenyedi, majd egy budapesti választókerületet képviselt.

A családi és más kapcsolatoknak igen nagy szerepük volt a képviselőjelöltek esetében (is). Az erdélyi arisztokráciát és dzsentrí réteget amúgy is kiterjedt családi hálózatok fonták össze. Arra is akad példa, hogy a mandátumot családon belül örökítették tovább. A báró Kemény család Gyulafehérvárt és a környező Alsó-Fehér vármegyét uralta, ahol birtokaik egy része is elterült. 1848-ban br. Kemény Dénes, az erdélyi ellenzék egyik vezére képviselte a várost, majd 1869-től fia, Gábor, akinek nagybátyja br. Kemény György Torda vármegye főispánja, másik nagybátyja Zeyk Károly államtitkár, főispán, képviselő, harmadik nagybátyja, br. Kemény István szintén képviselő volt Alsó-Fehér megyében. Egyik öccsét és két unokatestvérét is képviselővé választották, unokhúga férje, br. Bánffy Dezső pedig képviselő, főispán és a század végén Magyarország miniszterelnöke volt. Ez azonban nem csak az arisztokratákra volt jellemző: Szamosújváron Lukács Béla apósának, Gajzágó Salamonnak, az Állami Számvevőszék elnökének a nyomába lépett. Mindketten örmény származásúak voltak, de mindketten Pesten éltek (Gajzágó korábban hosszú ideig felesége révén a Szamosújvár közelében fekvő birtokán gazdálkodott). Kolozson 1866-ban Pethe Andrást választották meg, aki a Bach-korszakban is városi főbíró volt. Az egy évtizeddel később, 1875-ben megválasztott Zabulik László valószínűleg az unokaöccse volt.

A KÉPVISELŐK HELYI KÖTÖDÉSE

Ha összehasonlítjuk Erdélyben az 1866–69., 1869–72., 1872–1875. és az 1875–78. évi országgyűlés városi mandátumait, akkor azt látjuk, hogy a városokat 1869-től, de főleg 1872-től nagy arányban nem helybeli emberek képviselték, hiszen a magyarországiak mellett az erdélyiek nagy részének sem volt kötődése a polgársághoz. A helyzet azonban bonyolultabb ennél, éppen ezért több kategóriát próbáltam elkülöníteni. Egy külön rovatba kerültek azok a – többnyire arisztokrata vagy dzsentrí származású – képviselők, akik vagy az illető városban éltek vagy a város környékén, esetleg másféle kötődésük volt (pl. ott születtek és nőttek fel). Mikó Imre gróf vagy Eszterházy Kálmán gróf – és több ilyen esetet is találunk – kötődött ugyan Kolozsvárhoz – az első miniszterré való kinevezése előtt ott lakott és a kolozsvári egyesületek mecénása volt, a második Kolozs megye főispánjaként szintén a városban székelt és Kolozsvárhoz közel volt a birtoka és kastélya is –, de nyilvánvalóan nem a városi polgárságot képviselte. A besorolás sokszor problémás volt: így pl. Péchy Manó az „idegen magyarországi” rovatba került, pedig megválasztása előtt öt évet töltött Kolozsváron mint Erdély királyi biztosa.

Még nehezebb volt eldönteni, hogy hová kerüljön pl. Lukács Béla szamosújvári, majd erzsébetvárosi képviselő. Lukács Erdélyben született örmény családban, de Magyarországra került és Pesten élt, tehát „erdélyiként” és „magyarországiaként” egyaránt megjelenhet, ráadásul ő ugyan nem volt „helybeli polgár”, de rokonsága révén mindkét város polgárságához kötődött. Szintén kérdéses, hogy az Erdélyből a pesti minisztériumi és egyéb állásokba került hivatalnokok minek számítanak. Én erdélyiként soroltam be őket, bár kétségtelen, hogy megválasztásukban hivataluk fontos szerepet játszott, azonban nem lehet minden képviselő számára külön rovatot létrehozni. Azok a képviselők, akiket további adatok hiányában nem sikerült besorolni, a „bizonytalan” kategóriába kerültek.

1. táblázat

A képviselők helyi kötődése

Év	Helybeli polgár	Helybeli vagy környékbeli nem polgár ^{a)}	Idegen erdélyi	Idegen magyarországi	Bizonytalan	Összesen
1848	19	4	3	–	–	26
1865	18	8	3	–	8	37 ^{b)}
1866–69	15	11 (9)	2	–	–	28
1869–72	15	7 (6)	4	5	2	33
1872–75	8	5 (3)	4	7 (1) ^{c)}	1	25
1875–78	11	2 (1)	4	7 (1) ^{c)}	1	25

a) Zárójelben az arisztokraták és dzsentrik száma.

b) Legtöbb város két képviselőt küldött az országgyűlésbe.

c) Zárójelben, aki valamilyen módon mégis kötődik az illető városhoz.

A fenti problémák korrekciója érdekében létrehoztam egy új rovatot, amelyben összesítve szerepelnek mindazok, akik valamilyen módon kötődnek az illető településhez. Ez jelentősen árnyalja a képet, annak ellenére, hogy a helyi kötődéssel rendelkezők arányának csökkenése 1869 után nyilvánvaló.

2. táblázat

A képviselők helyi kötődése százalékos arányban

Év	Helybeli polgár	Helybeli vagy környékbeli nem polgár	Idegen erdélyi	Idegen magyarországi	Bizonytalan	Valamilyen módon kötődik a városhoz ^{a)}
1848	73,0	15,4	11,6	–	–	88,5
1865	48,6	21,6	7,9	–	21,6	72,2
1866–69	53,5	39,3	7,2	–	–	85,7
1869–72	45,4	21,2	15,2	15,2	3,0	63,6
1872–75	32,0	20,0	20,0	28,0	–	52,0
1875–78	44,0	8,0	20,0	28,0	–	60,0

a) Az eredmény nem egyszerűen az első két oszlop összeadásából származik, hanem az egyedi esetek mérlegelése nyomán módosult, kiszűrve főleg a környező megyebeli arisztokrata és dzsentri képviselőket.

Mint ahogy a fenti táblázatokból kitűnik, a kiegyezés előtti választásokon túlnyomórészt helyi vagy lokális kötődéssel rendelkező embereket küldtek az országgyűlésbe (1865-ben a bizonytalanok nagy száma rontja az arányt). Ez az arány látványosan csökken a kiegyezés utáni választásokon. 1869–72 között 22%-kal kevesebb a helyi kötődéssel rendelkező képviselők aránya, mint egy ciklussal korábban. Tulajdonképpen már 1866–69 között arányeltolódás történt, hiszen jelentősen megnőtt a helybeli vagy környékbeli – nagyrészt dzsentri és arisztokrata – képviselők aránya. 1869-ben a polgársághoz köthető képviselők aránya csökkent ugyan, de nem drámaian, ezzel párhuzamosan azonban megnőtt az idegen erdélyi és magyarországi képviselőké. Ez utóbbi a kiegyezés és Erdély uniója nyomán teljesen új jelenség (Pál 2010b).

1872-ben még jobban felerősödött ez a folyamat, valószínűleg a korrupció növekedésével összefüggésben. Ekkor a 23 városi mandátumból mindössze 8-at töltöttek be a többé-kevésbé a városi polgársághoz kötődő személyek, helyi kötődéssel pedig a képviselők alig több mint fele rendelkezett. Megnőtt az idegen származású erdélyiek és szinte megduplázódott a magyarországiak aránya. Ehhez képest 1875-ben nem sokat változott a helyzet, az idegenek aránya változatlan maradt, közülük azonban néhányan mégis rendelkeztek valamiféle lokális kötődéssel; és ismét növekedett a helybeli polgársághoz köthetők aránya a környékbeli dzsentrik rovására.

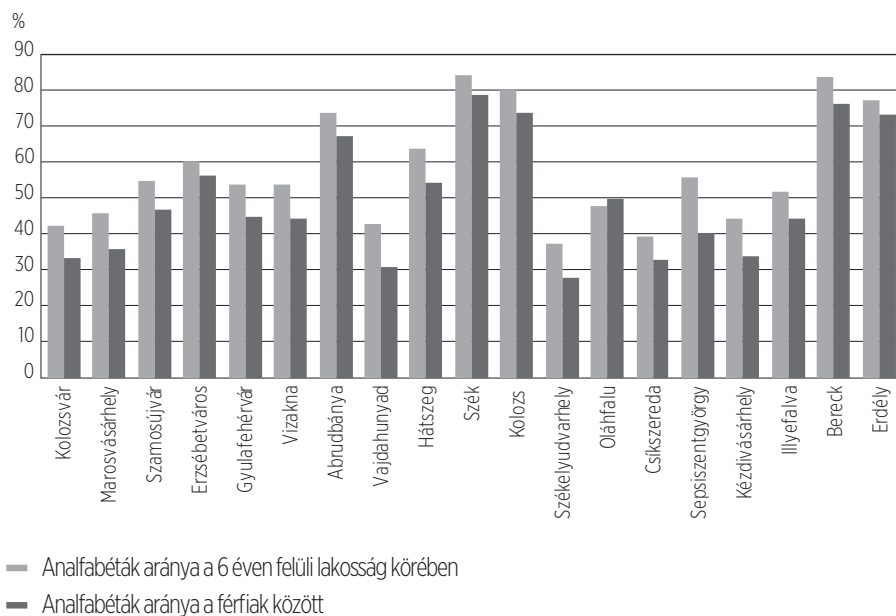
Ami a magyarországi jelöltek beáramlását illeti, ők az 1869–72-es ciklus alatt jelentek meg: a 75 erdélyi kerületből kezdetben 3-ban, majd végül – az időközi választásokkal együtt – 9-ben választottak nem erdélyi képviselőt. Az 1872-es választások alkalmával ez a szám 13-ra emelkedett, tehát a kerületek 17,3%-ában

nem erdélyi volt a képviselő. A folyamat beindulása ugyan nem köthető Lónyay Menyhért miniszterelnökségéhez, de ekkor kétségkívül erősödött a kormánybefolyásolás mértéke (Cieger 2008. 327). Lónyay a választásokat saját politikai klientúrájának építésére használta fel, nem kevés pénzt áldozva erre. Ez a folyamat Erdélyben is jól nyomon követhető. A két román vidék – Fogaras és Naszód – mellett nagyon hamar a kormányjelöltek és a szerencselovagok kedvelt választóközreivé váltak az erdélyi „rotten borough”-k, a választójoggal rendelkező kisvárosok. A közigazgatási reform és a választójog 1874. évi újabb szabályozása tulajdonképpen érintetlenül hagyta a rendszert (Pap 2010). A választási korrupció egyre nagyobb méretet öltött a dualizmus idején, és ezzel együtt – ha nem is egyenesen arányosan – jelentősen nőtt a magyarországi képviselők száma is (Pál 2010b). Arányuk különösen a városi választókerületekben volt magas, 20,7% – ezen belül a székelyföldi városokban 22,2%, a „magyar” városokban pedig 25,6% (Bertényi 2008. 202–213). Az osztrák helyzettel összevetve, az erdélyi városokban is nőtt tehát az idegenek aránya, azonban az osztrák városokkal ellentétben az értelmiségiek aránya a vizsgált időszakban alacsony maradt (Urbanitsch 2014).

3. ábra

Az analfabéták aránya, 1870 (%)

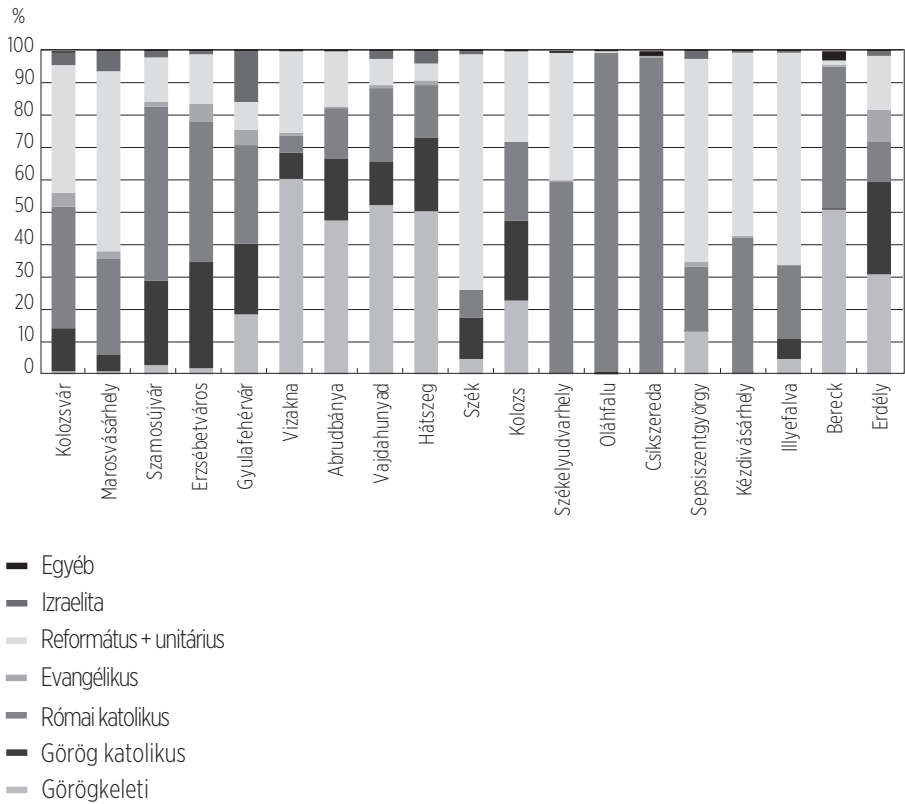
Ha összehasonlítjuk a négy ciklus eredményeit a városok népességével, etnikai és felekezeti, illetve foglalkozási szerkezetével, valamint az analfabéták arányával,

kirajzolódik egyfajta tendencia is. Kiinduló hipotézisem az volt, hogy az idegen képviselőket nagyobb arányban a felekezeti és etnikailag fragmentált, falusias szerkezetű, jórészt analfabéta lakosságú településeken találjuk.

Az adatok forrása az 1870. évi népszámlálás (A magyar korona...), ekkor azonban sem a nemzetiségre, sem az anyanyelvre nem kérdeztek rá, így csak a felekezeti adatok alapján tudunk a nemzetiségre következtetni. Ez nem tökéletesen pontos ugyan, de mivel Erdélyben a románság „felekezeti nemzet” volt, a görög katolikusokat és görögkeletieket tekinthetjük románnak, a reformátusokat, az unitáriusokat és a római katolikusokat pedig magyarnak. A képlet azonban nem ennyire egyszerű, a római katolikusok között valószínűleg más nemzetiségűek is voltak, de ez jelen esetben elhanyagolható tényező. Az erős magyar többségű, különösen a székelyföldi városokban a görög katolikusok és a görögkeletiek egy része román származása ellenére valószínűleg elindult az asszimiláció útján.

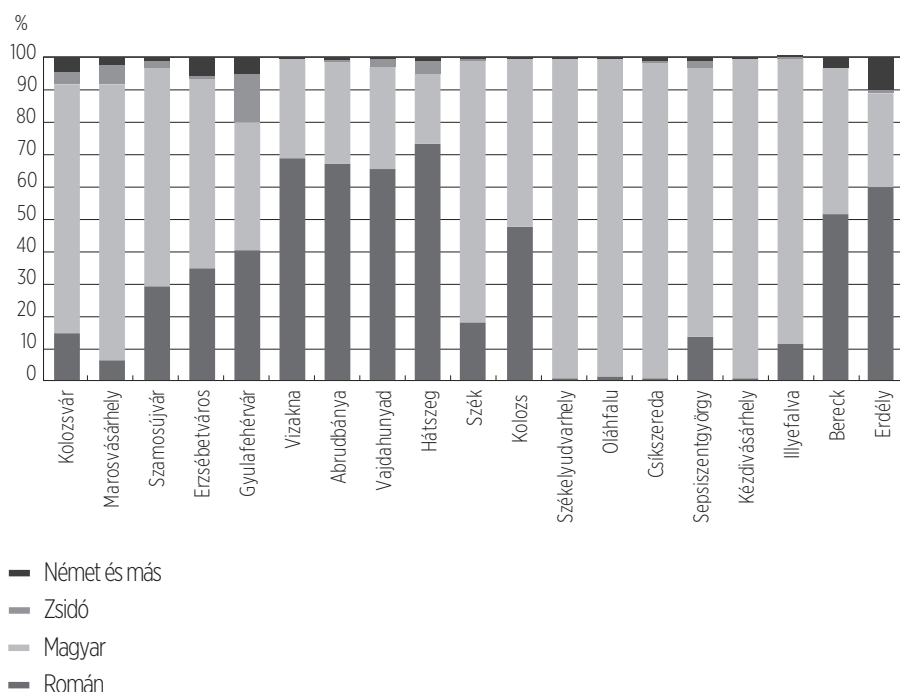
4. ábra

Felekezeti megoszlás, 1870 (%)

5. ábra

Etnikai szerkezet, 1870

Első látásra úgy tűnik, hogy ahol etnikailag-felekezetiileg fragmentált a lakosság, ott nagyobb a valószínűsége az idegen képviselők megjelenésének. Ez elsősorban abban az esetben nyilvánul meg, amikor a románok képezik a lakosság többségét vagy legalábbis jelentős hányadát, mint Hátszeg, Vajdahunyad, Vizakna, Abrudbánya vagy akár Bereck és Kolozs esetében. Persze van ellenpélda is, mint a színmagyar (és katolikus) Oláhfalva, ott azonban más tényezők indokolják a jelenséget. Felekezetiileg a két legfragmentáltabb település, Gyulafehérvár és Kolozs, szintén ebbe a csoportba tartozik.

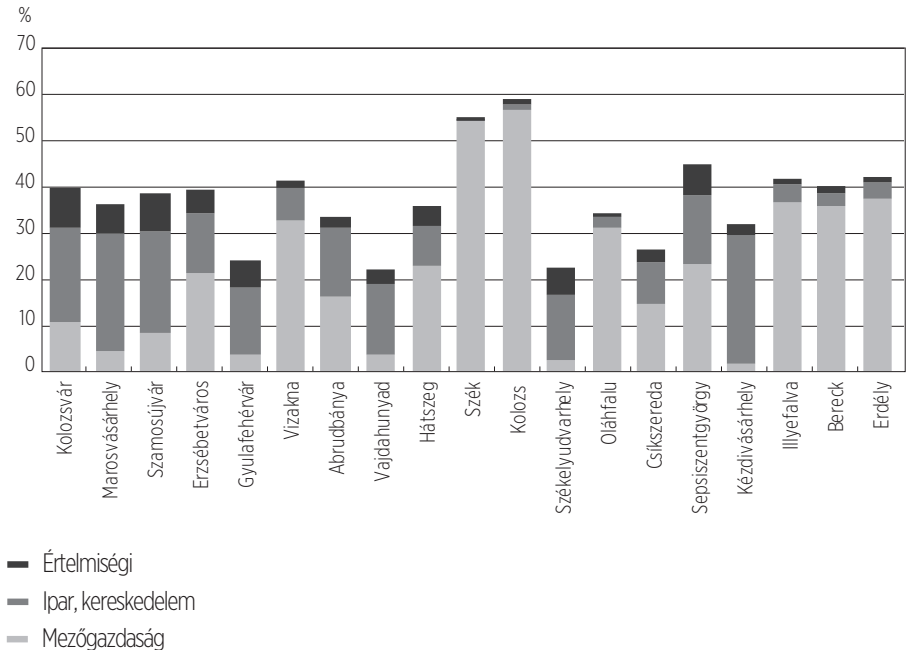
A jelentősebb, illetve erős városi hagyományokkal és urbánus szerkezettel rendelkező városokban érezhetően alacsonyabb az idegenek aránya. Jó példa erre a Székelyföld két hagyományos kézműves központja, Székelyudvarhely és Kézdivásárhely, ahol a céhes hagyományok tovább éltek, és erős lokálpatriotizmus volt jellemző. Mindkét városban kizárólag helyi képviselőket találunk. Kolozsvár és Marosvásárhely is hasonló tendenciát mutat. Itt is elsősorban helybelieket találunk, a kivételek között pedig olyanokat, akik valamilyen módon kötődtek a városhoz:

mint Péchy Manó, aki királyi biztosként előzőleg öt évet töltött Kolozsváron; vagy Orbán Balázs, aki az ellenzék országos hírű politikusa volt, ráadásul hatalmas munkája, a *Székelyföld leírása* nyomán a Székelyföldön általános tekintélynek és népszerűségnek örvendő személyiséggé vált. A két örmények által alapított városban, Szamosújváron és Erzsébetvárosban szintén vagy helyieket vagy örmény gyökerekkel rendelkezőket választottak meg.

Voltak városok, főleg a Székelyföldön (Sepsiszentgyörgy, Illyefalva, Bereck), ahol egyaránt találunk helyi és idegen jelölteket. A városok mintegy felében viszont a kiegyezés után sorra idegen jelölteket választottak meg: ezek között van a katolikus püspöki székhely, Gyulafehérvár, az egykor jelentős bányaváros, Abrudbánya, a teljesen eljelentéktelenedett Vizakna, Szék vagy Kolozs. Ha az illető települések nemzetiségi és társadalmi-foglalkozási szerkezetét vizsgáljuk, akkor azt láthatjuk, hogy nagyrészt alacsony volt az iparban és kereskedelemben foglalkoztatottak és az értelmiségiek aránya.

6. ábra

A városok foglalkozási szerkezete, 1870

A helyi kötődéssel nem rendelkező képviselők arányát befolyásoló tényezőket páronkénti korreláció (*bivariate correlation*) segítségével vizsgáltuk.⁶ A vizsgálatot megnehezítette a viszonylag alacsony esetszám, valamint az a tényező, hogy az egyes adatsorok egymással is korrelálnak. Az általam legszignifikansabbnak tartott mutatókat választottam ki.

3. táblázat

A helyi kötődéssel nem rendelkező képviselők arányát meghatározó tényezők (páronkénti korreláció)

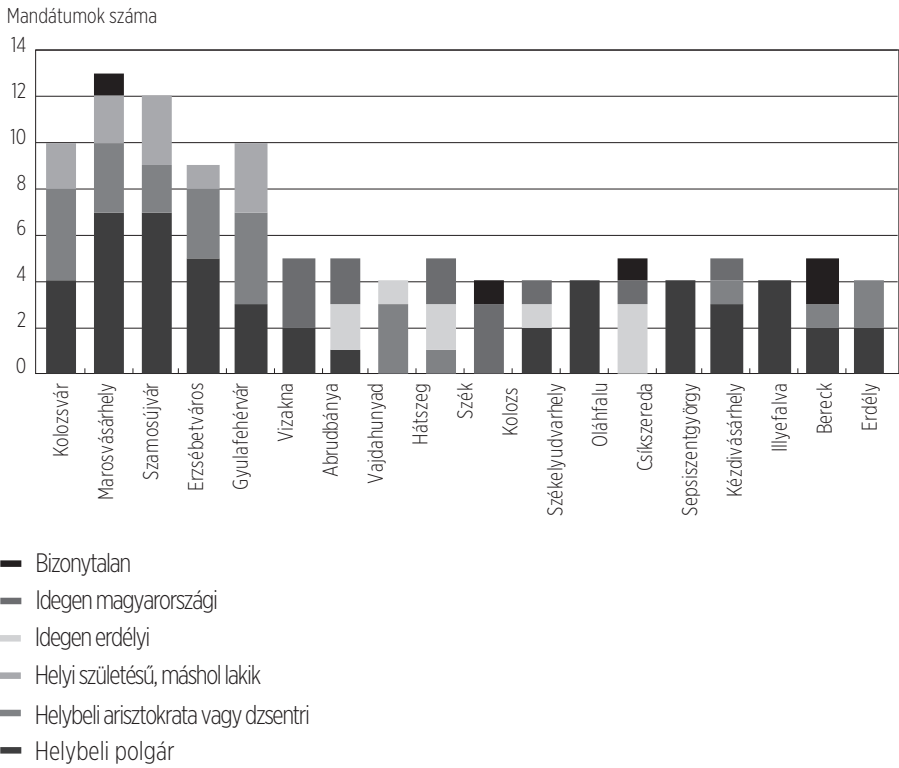
	Analfabéták aránya (férfi népesség)	Románok aránya	Őstermelők aránya	Iparban és kereskedelemben dolgozók aránya	Értelmisségek aránya
Pearson-féle korrelációs együttható	0,503	0,258	0,520	-0,520	-0,502
Szignifikancia szint	0,033	0,299	0,026	0,026	0,033
Esetszám	18	18	18	18	18

A fenti táblázatban a Pearson-féle korrelációs együtthatók és a szignifikancia szint van feltüntetve. A 0,05 alatti szignifikancia értékek (amelyek vastagított dőlt betűvel vannak jelölve) 95 százalékos valószínűséggel érvényes összefüggést jelölnek. A vizsgált tényezők közül egyedül a románok arányával nem mutatható ki szignifikáns összefüggés.

Az idegen képviselők tényleg a „rotten borough”-kban jelentek meg nagyobb számban, amelyek jórészt csak nevükben voltak városok, a lakosság nagy része mezőgazdasággal foglalkozott és analfabéta volt. A műveltebb, erős polgári öntudattal rendelkező lakosság hiánya megkönnyítette a mandátumok kiárusítását. A nemzetiségi és felekezeti arányok viszont – legalábbis az eddigi minta alapján – nem befolyásolták érdemben ezt a folyamatot. Ugyanakkor már a kiegyezés után megfigyelhető a városi képviselet teljes átalakulása: a helyi elit tagjait kezdik kiszorítani a „hivatásos politikusok”. A teljes folyamat, illetve a városi érdekképviseletre és érdekérvényesítésre való kihatásainak feltérképezése azonban még további kutatást igényel.

6 A számításokat Kiss Tamás szociológus kollégám végezte, ezúttal is köszönöm segítségét.

7. ábra
A képviselők helyi kötődése

FORRÁSOK

- Bojthor Endre (1869): *Az 1869. évi április 20-ára összehívott országgyűlés képviselőháza tagjainak betűsoros név- és lakjegyzéke törvényhatóságok és párt szerint is rendezve*. Pest.
- Corpus Iuris Hungarici. Ezer év törvényei*. <http://www.1000ev.hu> (utolsó hozzáférés: 2014. 06. 22.)
- Gudenus János (1990–1999): *A magyarországi főnemesség XX. századi genealógiája*. I–V. Heraldika, Budapest.
- Halász Sándor (szerk.) (1886): *Országgyűlési almanach*. Képviselőház. Budapest.
- Kempelen Béla (1911–1931): *Magyar nemes családok*. I–X. Budapest.
- A magyar korona országában az 1870. év elején végrehajtott népszámlálás eredményei a hasznos házi állatok kimutatásával együtt*. Pest, 1871.
- Fejérpataky László (szerk.) (1888): *Magyar nemzetségi zsebkönyv. I. Főrangú családok*. Budapest.
- Schönherr Gyula (szerk.) (1905): *Magyar nemzetségi zsebkönyv. II. Nemes családok*. Budapest.
- Újvári Péter (szerk.) (1929): *Magyar Zsidó Lexikon*. Budapest.
- Nagy Iván (1857–1865): *Magyarország családai. Címerekkel és nemzedékrendi táblákkal*. I–XIII. Budapest.
- Sturm Albert (szerk.) (1888): *Új országgyűlési almanach 1887–1892. Rövid életrajzi adatok a főrendiház és képviselőház tagjairól*. Budapest.
- Szinnyei József (1891–1914): *Magyar írók élete és munkái*. I–XIV. Budapest. <http://mek.niif.hu/03600/03630/index.phtml> (utolsó hozzáférés: 2013. jún. 23.)

IRODALOM

- íj. Bertényi Iván (2008): 'Képviselői import' Erdélyben, avagy az unió egyik velejárója? In Bodnár Erzsébet – Demeter Gábor (szerk.): *Tradíció és modernizáció a XVIII–XIX. században*. Debreceni Egyetem, Debrecen, 202–213.
- Cieger András (2008): *Lónyay Menyhért 1822–1884*. Századvég, Budapest.
- Ilonszki Gabriella (2005): Történelem és politika határújtán. In Uő. (szerk.): *Képviselők Magyarországon*. I. Új Mandátum, Budapest.
- Pap József (2010): A választójog és a választókerületi beosztás problematikája Erdélyben (1848–1877). *Acta Academiae Pedagogicae Agriensis, Nova Series* 37, Sectio Historiae, 123–144.
- Pál Judit (2003): *Városfejlődés a Székelyföldön 1750–1914*. Pro-Print, Csíkszereda.

- Pál Judit (2010a): Polgárok vagy politikusok? Az erdélyi városok országgyűlési képvisellete a kiegyezés után. In H. Németh István – Szívós Erika – Tóth Árpád (szerk.): *A város és társadalma. Tanulmányok Bácskai Vera tiszteletére*. (A Hajnal István Kör – Társadalomtörténeti Egyesület 2010. évi, Kőszegen megrendezett konferenciájának kötete). Hajnal István Kör – Társadalomtörténeti Egyesület, Budapest, 346–360.
- Pál Judit (2010b): „mind jobban kezd divatba hozatni Erdélybe a Király-hágón túli képviselőjelölti bécsempészés”. Magyarországi képviselők Erdélyben a kiegyezés után. *Történelmi Szemle*, LII/4. 571–584.
- Sonkoly Gábor (2001): *Erdély városai a XVIII–XIX. században*. L'Harmattan, Budapest.
- Toth, Adalbert (1973): *Parteien und Reichstagswahlen in Ungarn 1848–1892*. R. Oldenbourg, München.
- Urbanitsch, Peter (2014): Intellectual Elites and the Franchise for Representative Bodies on Local, Regional and State Levels in Cisleithania 1848–1914. In Pál Judit – Vlad Popovici (eds.): *Elites and Politics in Central and Eastern Europe (1848–1918)*. Peter Lang, Frankfurt am Main etc., 23–38.